

Iš Jono Kubiliaus atsiminimų

ASPIRANTŪRA (1948–1951)

Pokario metais Lietuvoje matematikai mokslinio darbo faktiškai nedirbo, išskyrus gal V. Paulauską, kuris dar karo metais, O. Stanaičio patartas, užsiiminėjo Lamé funkcijomis. Manęs tie klausimai netraukė. Aš jau buvau įsitraukęs į diofantinių aproksimacijų metrinę teoriją. Tačiau trūko patirties ir žinių.

Sužinojęs, kad P. Slavėnas namuose organizuoja seminarus, kartą apsilankiau viename iš tų susirinkimų. Deja, manęs tie pobūviai nepatraukė. Kai žmogus pats nedirba mokslinio darbo, niekam jis ir vadovauti negali.

Iš kažkur išgirdau apie Tarybų Sąjungoje egzistuojančią aspirantūrą. Pradėjau ir pats apie ją kalbėti per įvairius susirinkimus, kurių tada, kaip ir vėliau, netrūkdavo.

Aspirantūra ėmė rūpintis ir rektoratas. Prorektorius S. Jankauskas pasiūlė paduoti pareiškimą TSRS Aukštojo mokslo ministerijos baigiančiųjų aspirantūrą ir Stalino stipendininkų (asmenybės kulto išdava!) skyriui ir prašyti paskirti Stalino stipendiją disertacijai paruošti. Tokias stipendijas TSRS gaudavo apie keturi tūkstančiai geriausiai besimokančių. Pareiškimą padaviau 1947 m. gegužės 6 d. Prie jo reikėjo pridėti visą šūsnį dokumentų: autobiografiją, dalykinę ir politinę charakteristiką, mokslinių darbų ir išradimų sąrašą, pačius mokslinius darbus su atsiliepimais apie juos, aukštojo mokslo diplomo kopiją, kandidato disertacijos temą su paaiškinimais, kandidato pareiškimą, nurodantį reikalingą laiko trukmę disertacijai paruošti, aukštosios mokyklos tarybos nutarimą, siūlantį kandidatą ir nurodantį reikalingą disertacijai parengti laiko trukmę. Kadangi darbų, išskyrus diplominį darbą (nors ir jis tikraja to žodžio prasme nebuvo mokslinis), neturėjau, tai jį ir nurodžiau. Recenzijas parašė G. Žilinskas bei Z. Žemaitis. Vilniaus universiteto rektoratas 1947 08 18 pasiuntė mano bylą su VU tarybos rekomendacija Maskvon.

Na, o temą pasiūliau „S skaičių matas“. Rektorato patartas, mėginau laikyti stojamuosius egzaminus į aspirantūrą. Pradėjau nuo partijos istorijos (marksizmo-leninizmo) egzamino. Egzaminatoriai buvo trys: S. Jankauskas (rektorato atstovas), G. Zimanas, dar kažkas. Gavau tris klausimus: 1) VI partijos suvažiavimas, 2) X partijos suvažiavimas, 3) trys gamybos ypatumai. 1940/41 m. m. tų dalykų nebuvo klausęs, tačiau trumpąjį partijos istorijos kursą buvau neblogai išmokęs ir pagal jį viską išdėsčiau. Tačiau G. Zimanas buvo nepatenkintas mano išdėstyta dvišaldystės istorija. Pradėjo kabinėtis prie žodžių. Matydamas,

kas darosi, aš be jokios diplomatijos pasiūliau patikrinti, kas pasakyta Stalino redaguotame tekste. Tai, žinoma, buvo jo didenybės įžeidimas. Aprėkė mane, išvadindamas neišmanėliu, visai nesuprantančiu marksizmo–leninizmo. Niekas jam nedrįsdavo prieštarauti. O, apskritai, šitas žmogėnas visaip ėdė lietuvių inteligentiją. Egzamino, žinoma, neišlaikiau. Dėl to nenusiminiau.

Rektorato patartas, 1947 m. spalio 30 parašiau pareiškimą ir su reikiama dokumentais pasiunčiau TSRS Aukštojo mokslo ministerijos kadru skyriui, prašydamas priimti į Leningrado universiteto aspirantūrą.

Maskvoje TSRS Mokslų akademijos ir Aukštojo mokslo ministerijos jungtinė komisija 1947 m. gruodžio 30 d. svarstė klausimą, ar skirti man J. Stalino kandidatinę stipendiją. Ji nutarė palaikyti mano kandidatūrą, nes buvo savarankiškų darbų, pritarė kandidato disertacijos temai. Komisija rekomendavo kandidatiniui minimumo sudarymui ir konsultacijoms prie Leningrado universiteto profesoriaus R. O. Kuzmino arba Maskvos universiteto profesoriaus A. Ja. Chinčino pavardes. Nutarimo ištrauką pasirašė mokslinis sekretorius I. Sorokinas. 1948 m. vasario mėn. 21 d. Universitetų valdybos viršininkas prof. K. Žigač Leningrado ir Vilniaus universitetų rektoriams pranešė, jog man ir marksizmo-leninizmo katedros asistentei Veronikai Genytei leista laikyti stojamuosius egzaminus į aspirantūrą, man į matematiką, Genytei – į rusų kalbą. Išlaikius egzaminus, mes būsime patvirtinti Vilniaus universiteto aspirantais ir komandiruoti aspirantūrai praeiti į Leningrado universitetą. Kartu buvo pranešta, jog, sėkmingai išlaikius egzaminus, mūsų bylos bus pasiųstos į Universitetų valdybą tvirtinti.

Leningrado universiteto rektorius pranešė VU rektoriui, kad tikslingiau būtų priimti į aspirantūrą nuo naujų mokslo metų pradžios. Tačiau Z. Žemaitis, nepamenu kieno iniciatyva, parašė laišką Leningrado universiteto rektoriui, prašydamas jau dabar leisti mums laikyti egzaminus ir pradėti mokslą. Mus abu komandiravo į Leningradą. Kursų dėstytojais palinkėjo man sėkmės. Kovo 27 d. išvykome į Leningradą, veždamiesi Z. Žemaičio raštą. Tai buvo mano antra kelionė už Lietuvos ribų.

Atvykę kitos dienos rytą į Varšuvos stotį, nuvykome į Leningrado universiteto centrinius rūmus (12 kolegijų namą) Universiteto krantinėje prie Nevos. Kiek luktelėję priimamajame, buvome maloniai priimti rektoriaus. Tai buvo Nikolajus Aleksandrovičius Voznesenskis. Jo brolis A. Voznesenskis buvo TSRS MT pirmininko pavaduotojas, TSRS MT valstybinio plano komiteto pirmininkas, knygos „TSRS karinė ekonomika Tėvynės karo laikotarpiu“ autorius. Tais metais už šią knygą jam buvo paskirta pirmojo laipsnio (200 000 rb) Stalino premija. Deja, neužilgo, ryšium su „Leningrado byla“, jį sušaudė. Jo vietoje buvo paskirtas M. Saburovas.

Rektorius davė parėdymą apgyvendinti bendrabučiuose. Mane nukreipė į aspirantų bendrabutį, esantį Vasilijaus salos 5-joje linijoje. Taip pat nukreipė į Matematikos ir mechanikos fakultetą, kuris buvo taip pat Vasilijaus saloje, 10-joje linijoje, 33.

Bendrabutyje gyveno trys aspirantai. Buvo laisva lova, kurią aš užėmiau. Tarp aspirantų buvo vienas algebristas Konovalovas. Jis apibūdino Leningra-

do skaičių teorijos specialistus ir patarė susiršti su Jurijumi Vladimirovičiumi Linniku. Iš jo gavau mainais I. Vinogradovo skaičių teorijos vadovėlį.

Aplankiau aukštosios algebros katedros vedėją prof. Borisą Aleksiejevičių Venkovą. Tas patarė man susipažinti su jau minėtu I. Vinogradovo skaičių teorijos vadovėliu, B. Delone darbu apie teigiamų kvadratinų formų geometriją ir I. Vinogradovo monografijos 5 ir 6 skyriais.

Fakultete sužinojau, kad J. Linnikas Mokslų akademijos Matematikos instituto Leningrado skyriuje (LOMI) darys pranešimą apie Thue-Siegelio teoremos efektyvizaciją. Tas skyrius tada buvo Mokslų akademijos centriniame pastate prie pat universiteto. Ten koridoriuje radau iškabintą straipsnelį su J. Linniko nuotrauka, jog jis 1947 m. birželio mėn. buvo gavęs antrojo laipsnio Stalino premiją (100 000 rb) už tankio metodo sukūrimą. Pagal nuotrauką atpažinau jį koridoriuje ir užšnekinau. Jis seminare darė pranešimą „Apie Thue-Siegelio teoremos efektyvizaciją“. Todėl pokalbį atidėjo po pranešimo. Išklausinėjęs mane apie mano žinias ir interesus, Parekomendavo man išstudijuoti J. F. Koksos knygos 8 skyriaus 1–4 skyrelius apie realiųjų skaičių pasiskirstymą mod 1, skaičių e ir π transcendentumo įrodymą pagal Hilbertą, Thue-Siegelio teoremą pagal E. Landau skaičių teorijos knygos III tomą ir grandininių trupmenų geometrinę teoriją pagal F. Kleina.

Jurijus Vladimirovičius Linnikas gimė 1915 01 08 Ukrainos mieste Belaja Cerkov'. Jo tėvai buvo mokytojai – Vladimiras Pavlovičius ir Marija Abramovna Linnik. Tėvas vėliau tapo žinomu fiziku - optiku, buvo išrinktas MA tikruoju nariu. Su laiku man J. Linnikas sakė, kad jis esąs kvarteronas. Vadinasi, jo motina buvo žydo ir nežydės duktė. 1932 m. J. Linnikas įstojo į Leningrado universiteto fizikos fakultetą, tačiau, baigęs tris kursus, susižavėjęs skaičių teorija, perėjo į matematikos-mechanikos fakulteto trečiąjį kursą. 1938 m. baigė šį fakultetą ir buvo priimtas į aspirantūrą. 1939/40 metais buvo mobilizuotas, dalyvavo vadinamajame Žiemos kare prieš suomius. Buvo grandies vadas. Po demobilizacijos 1940 m. apgynė disertaciją, už kurią jam iš karto buvo pripažintas ne kandidato, o daktaro laipsnis. Pradėjo dirbti LOMI nuo jo organizavimo. 1941 m. savanoriu išėjo į liaudies gynėjus ir kariavo prie Pulkovo aukštumų. Tačiau susirgo, 1941 m. buvo demobilizuotas ir išvyko į Kazanę, kur tada buvo Matematikos institutas. 1944 m. grįžo į Leningradą. Apie jį dar daug daugiau parašysiu vėliau.

Aspirantūros skyriuje gavau kitų dalykų egzaminų programas.

Tuo metu vyko Leningrado aukštųjų mokyklų studentų mokslinė konferencija. Dalyvavau viename jos posėdyje. Buvau dar viename LOMI seminaro posėdyje bei fakulteto kažkokiuose seminaruose.

Liko šiek tiek laiko ir Leningradui pasižiūrėti. Žinoma, nuėjau į Ermitažą. Nuo tada nė vienas Leningrado aplankymas neapsieidavo be to muziejaus.

Komandiruotėje išbuvau iki balandžio 8 d.

Namie teko atsiskaityti už komandiruotę, o Kursuose papasakoti apie Leningradą. Už tą pasakojimą susilaukiau iš ideologų priekaištų, kad pasakojau ne tą, ko reikia.

TSRS Aukštojo mokslo ministerija pranešė, jog TSRS Mokslų akademijos

prezidiumo ir TSRS Aukštojo mokslo ministerijos 1948 m. birželio 16 d. nutarimu nr. 134 man yra paskirta Stalino stipendija, 1000 rb. mėnesiui nuo 1948 m. birželio 1 d. iki 1949 m. gegužės 1 d. kandidato disertacijai paruošti. Darbui parengti aš buvau pritvirtintas prie Vilniaus universiteto. Buvo pabrėžta, kad aš galiu dirbti tik individualiame plane numatytą darbą.

Nors stojamajam egzaminui iš matematikos man buvo duota nemažos apimties literatūra, aš ją neblogai išstudijavau. Tačiau paaikškėjo, kad egzaminus galiu laikyti ir Vilniaus universitete. Juos čia ir išlaikiau.

Marksizmo–leninizmo egzaminas praėjo ramiai. Šį kartą, sąmoningai ar ne, jau nebuvo pakviestas G. Zimanas. Egzaminavo doc. R. Davtian. 1960 m. susipažinau su jos broliu (?) – Jerevano universiteto rektoriumi. Pati Ranuš Davtian buvo ištekėjusi už pulkininko ir su juo atvykusi į Lietuvą. Abu palaidoti Antakalnio kapinėse. Tai buvo labai padori moteris.

Gavau tokius klausimus: 1) Lenino kova su narodninkyste ir legaliuoju marksizmu Rusijoje, 2) dialektinis materializmas – marksistinės–lenininės partijos pasaulėžiūra, 3) nacionalinis klausimas Stalino veikale.

Per matematikos egzaminą atsakinėjau į klausimus: 1) kintamųjų pakeitimas kelių kintamųjų integraluose, 2) Fourier eilučių pagrindinė formulė, 3) Jacobi integruojamasis daugiklis diferencialinių lygčių sistemoms.

Iš asistento pareigų buvau atleistas nuo 1948 m. rugsėjo 1 d., o iš Kursų direktoriaus – nuo rugsėjo 16 d. Stalino stipendija buvo mokama nuo rugsėjo 1 d. (o direktoriaus – pusė algos). Rugsėjo 25 d. buvo rektorato parinkimo komisijos posėdis. Komisiją sudarė: mokymo reikalų prorektorius S. Jankauskas (pirmininkas), mokslo reikalų prorektorius Višerov, partinės organizacijos sekretorius V. Taurinskas, Ekonomikos fakulteto dekanas doc. J. Dagys, Fizikos matematikos fakulteto dekanas doc. H. Horodničius, Istorijos filologijos fakulteto dekanas doc. E. Meškauskas, Chemijos fakulteto dekanas doc. V. Kaikaris. Nagrinėjo 12 kandidatų į aspirantūrą bylas ir nutarė pateikti Vyriausiajai universitetų valdybai tvirtinti Stalino vardo stipendininką mane bei nukreipti į Leningrado universitetą.

Tada į Maskvos universiteto politinės ekonomijos aspirantūrą išvyko V. Tamošiūnas, o į matematikos – A. Naftalevičius.

Rektoratas parašė raštą Leningrado universitetui, nukreipiantį mane į Leningrado universiteto aspirantūrą ir pažymintį, kad egzaminus išlaikiau Vilniuje.

1 NETIKĖTI SUNKUMAI

Apsiginklavęs visais reikalingais dokumentais, galėjau vykti Leningradan. Iš anksto nusipirkau medžiagos ir pasisiūdinau žmonišką kostiumą. Prieš metus kitą šviesų kostiumą buvau persisiūdinęs iš amerikietiško, kuris man atiteko iš gautų amerikietiškujų dovanotų drabužių. Pasisiūdinau ir paltą. Ir jau ruošiausi išvykti, kai atsitikto nemalonus dalykas. Vieną dieną prieš numatomą išvykimą, apsirengęs pačiu blogiausiu, nudėvėtu kostiumu, tvarkiausi ūkinius reikalus. Vidurdienį pareinu namo. Gi kambarių durys atlapotos, spintų durys atidary-

tos. Nėra geriausių mano daiktų. Vagystė. Pranešėme milicijai. Ji maža ką galėjo padaryti. Kažkas įtarė mūsų namo kiemo namelyje gyvenusio sargo sūnų vairuotoją. Kambario raktas buvo dedamas sutartoje vietoje koridoriuje. Juo viskas buvo atrakinta. Vadinasi, vagis žinojo slėpimo vietą.

Palikau be drabužių. Ką daryti?

Paprašiau brolių Bronių, kad nuvažiuotų į tėviškę ir atvežtų iš namų trauktinį. Buvo toks paltas iš storos paltinės medžiagos su avikailio pamušalu ir kailine apykakle. Labai sunkus. Leningrado rūbininkės stebėdavosi, kaip aš jį galįs dėvėti, tokią sunkenybę.

Pinigų buvau nedaug tesusitaupęs, ir tuos išleidęs drabužiams įsigyti. Sužinoję Fakulteto kolegos ir Kursų dėstytojai surinko pinigų man padėti. H. Horodničius davė net 500 rb., Z. Žemaitis, G. Žilinskas, P. Katilius, V. Paulauskas po 200, A. Miliušas 150, A. Jucys ir K. Grincevičius po 100 rb. Iš viso išėjo 1650 rb. Kursų dėstytojai sumetė 1500. Net kursantai sumetė 3100 rb. Nenorėjau imti, bet brukte įbruko. Taigi iš viso gavau net 6250 rb. Pinigai ne visai maži, bet ir drabužiai buvo brangūs.

Vėliau stengiausi visiems atsisteisti įvairiais būdais.

Pasiūdinau naują kostiumą. Tada Lietuvą buvo pasiekusi mada – siūti pailgintus švarkus. Leningrade tai visiems krisdavo į akis, mat, jie siūdindavosi gana trumpus švarkus. Lengvesnio palto neįsitačiau. Tiesa, Leningrade, vos nuvažiaavęs, nusipirkau iš plastiko juodą lietpaltį. Jis buvo tinkamas tik nešaltu oru. Svarbiausia, buvo pigus. O palta įsigijau tik po 3 metų.

2 ĮSIKURIU LENINGRADE

Spalio pradžioje, dėstytojų ir kursantų palydėtas iki geležinkelio stoties, išvažiavau į Leningradą. Kadangi jau buvau jame buvęs, tai šiek tiek orientavausi. Nuvažiaavau prie Oktiabrskaja stoties ir užėjau į greta esantį viešbutį „Severnaja gostinica“. Mano laimei, gavau kambarį.

Prie stoties plytėjo didelė aikštė. Pasirodo, ten anksčiau buvo cerkvė, kurią bolševikai išsprogdino. Buvo pasakojama, kad joje apšvedė I. Pavlovas. Todėl, kol jis buvo gyvas, cerkvė stovėjusi ir tik po jo mirties buvusi sunaikinta.

Tuoju pat apsiforminau Universitete. Rektoriaus įsakymu buvau pritvirtintas prie skaičių teorijos katedros. Moksliniu vadovu buvo paskirtas Jurijus Vladimirovičius Linnikas. Gavau Leningrado universiteto aspiranto pažymėjimą.

Reikėjo rasti pastovesnį būstą. Maniau gauti vietą bendrabutyje. Kreipiausi į aspirantūros vedėją biologą profesorių Makarovą. Deja, jis paaiškino, jog vietų nesą. Esančios tik vietos užsieniečiams. Jo tonas nebuvo būdingas leningradiečiams. Todėl ir aš atsirevanšavau, pasakęs, jog, matyt, Lietuvos piliečiai, nutarę įsijungti į Tarybų Sąjungą (koks tas buvo įsijungimas, – žinoma), negerai pasielgė. Jei nebūtų to buvę, aš būčiau traktuojamas užsieniečiu, ir galėčiau gauti bendrabutį. Neturėdamas ką sakyti, Makarovas parašė man nukreipimą į kažkokį bendrabutį Senajame Peterhofe. Nuvažiaavau pažiūrėti. Ta proga ir garsųjį

Peterhofą aplankiau, nors jau buvo ne sezono metas. Dalis fontanų jau buvo atstatyta. Vietoj buvusių puošnių rūmų styrojo tik griuvėsiai. O bendrabutis, deja, buvo labai nekoks. Man siūloma patalpa faktiškai buvo sandėliukas. Be to, būtų tekę gaišti daug laiko važinėjant beveik kasdien į Leningradą.

Reikėjo kitaip spręsti šį klausimą. Atsitiktinai viešbučio kambarinė Marija Semionovna Dmitrijeva pasiūlė apsigyventi pas ją. Jos vyras kariškis buvo žuvęs per karą. Tame pačiame bute gyveno jo brolis karininkas Borisas Nikolajevičius su žmona ir sūnumi moksleiviu bei žmonos motina. Apsilankiau tame bute Obvodnyj kanal, 99–141. Susiderėjome dėl kainos. Spalio 10 d. pasirašiau pasižadėjimą, kad pareikalavus iš karto iš buto išsikraustysiu, o ji parašė 119 namų valdybos valdytojui, kad mane, jos giminaitį (sic!), laikinai priregistruotų jos gyvenamajame plote. Mokėti teko ne taip jau mažai, ar tik ne 300(?) rb. kas mėnesį.

Šeimininkė turėjo seserį Olgą, taip pat netekusią vyro. Ji gyveno Sestorecke. Iš manęs po kiek laiko pasiskolino 250 rb, bet taip ir negražino.

3 ASPIRANTŪROS PRADŽIA

Iš karto prisistačiau katedros vedėjui profesoriui Borisui Aleksiejevičiui Venkovui ir moksliniam vadovui J. Linnikui. Jie buvo kiek nustebę, kad nelaikiau pas juos stojamųjų egzaminų. Tiesa, ir neprieštaravo, nors kažkoks nepasitikėjimo šešėlis, matyt, ir buvo. Jis gana greit išnyko, kai aš parodžiau savo šiočas tokias žinias ir gavau mokslinių rezultatų.

Jau pačioje pradžioje buvo sudarytas mano darbo planas. Štai kaip jis atrodė.

Bendrieji dalykai

1. Dialektinis ir istorinis materializmas. I–II semestrai.
2. Pagrindinė užsienio kalba (vokiečių). I–II semestrai.
3. Papildoma užsienio kalba. III–IV semestrai.

Specialieji dalykai

1. Akademiko I. M. Vinogradovo metodas skaičių teorijoje. I–II semestrai.
2. Prof. J. V. Linniko specialusis kursas. I–II semestrai.
3. Prof. B. A. Venkovo specialusis kursas „Skaičių geometrija“. I–II semestrai.
4. E. Hecke. Algebrinių skaičių teorijos paskaitos. III semestras.
5. H. Minkowski. Diophantische Approximationen. III semestras.
6. Prof. J. Linniko specialusis kursas iš pirminių skaičių teorijos. III–IV semestrai.
7. A. Ingham. Pirminių skaičių pasiskirstymas. IV semestras.
8. A. Gelfond. Sur le septième problème de Hilbert. IV semestras.

Egzaminai

1. Dialektinis ir istorinis materializmas. II semestras.

2. Pagrindinė užsienio kalba. II semestras.
3. Papildomoji užsienio kalba. IV semestras.
4. Akademiko I. M. Vinogradovo metodas. II semestras.
5. Skaičių geometrija. III semestras.
6. Algebrinių skaičių teorija. III semestras.
7. Pirminių skaičių teorija. IV semestras.

J. Linnikas pakvietė atsilankyti pas jį namuose. Tai buvo Lesnoj prospekt, 61–134, telefonas Г 2 43 38 (vykti reikėjo arba 9, 20, 32, 23 tramvajais, arba 12 autobusu). Ten buvo aptartas mano darbo planas bei disertacijos tema. Apie tai vėliau parašysiu. Ir apie Linniko vadovavimo stilių. Papasakojau jam ir apie savo samprotavimus, kaip spręsti Mahlerio problemą.

Pradėjau lankyti ir kai kurias paskaitas. B. Venkovas rudens semestrą skaitė elementarųjų skaičių teorijos kursą ir skaičių geometrijos kursą visus metus. Aš į jo kursus jau buvau pavėlavęs, nes Leningrade atsiradau tik spalio mėnesį. Lankiau abu kursus. Elementarusis buvo naudingas daugiau metodiniu požiūriu. O specialiojo kurso pradžią nusirašiau iš Aleksandro Vasiljevičiaus Malyševo (mirė 1993 05 10) konspekto. Tada jis buvo, berods, trečiojo ar ketvirtojo kurso studentas. Pažintis su juo nenutrūko iki pat jo mirties. Jis man dažnai padėdavo ir su rusų kalba, kurią tada dar ne per daug gerai mokėjau.

Specialiajame kurse pradžioje buvo duotas gardelės, žvaigždės, iškilo kūno apibrėžimai. Toliau ėjo C. L. Siegelio metodas. Tuo metodu buvo įrodyta H. Minkowskio teorema: jei n -mačiame iškilame kūne su centru nuliniame taške nėra kitų sveikų taškų, išskyrus tą nulinį tašką, tai jo tūris neviršija 2^n . Įrodyta taip pat Siegelio formulė apie mažojo elipsoido tūrį. Toliau buvo pereita prie lygiagretaus pernešimo principo ir įrodyta Birkhofo teorema. Nagrinėta Bruno-Minkowskio nelygybė. Baigtiniai iškilūs briaunainiai. Steinerio simetrizacija. Voronojaus algoritmas. Tuščio rutulio metodas, pasiūlytas B. Delonė.

Prof. B. Venkovo paskaitos buvo labai gerai paruoštos. Jei net pažodžiui užrašytum, beveik būtų galima iš karto duoti spausdinti.

Prof. J. Linnikas skaitė trigonometrinių sumų metodą. Nagrinėjo Weylio sumas ir Waringo problemą. Jo paskaitos nebuvo taip apdorotos, kaip B. Venkovo, tačiau jis pažerdavo daug idėjų. Iš jo aiškinimų, gerai įsigilinęs, galėjai suvokti sudėtingų metodų esmę.

Abiejų profesorių paskaitas namie dar apdorodavau. Pats savarankiškai nagrinėjau I. Vinogradovo monografijos abu leidimus. Daug ką sukonspektavau. Linniko paskaitų ir Vinogradovo knygos palyginimai buvo labai naudingi.

Klausiau dar prof. Dmitrijaus Konstantinovičiaus Faddiejevo (1907 06 30 Juchnove Kalūgos sr. – ... Petrapilyje) specialiojo kurso „Kūnų teorija“ paskaitas. Deja, po poros paskaitų lankymą teko nutraukti, nes trukdė kiti užsiėmimai.

Tačiau pagrindinis darbas buvo savarankiškas literatūros studijavimas. Su mokslinio vadovo rekomendacija patekau į Universiteto bibliotekos mokslinę skaityklą centriniuose rūmuose. Turėjau skaitytojo bilietą į Mokslų akademijos, taip pat ir į Viešąją Saltykovo-Ščedrino bibliotekas.

Gilinau savo vokiečių kalbos žinias. Dėstė Nadiežda Michailovna Vainberg.

Palyginus su savo kolegomis, aš vokiečių kalbą mokėjau daug geriau. Man nebuvo kas veikti su jais. Tačiau tas mokymasis padėjo geriau pramokti rusų kalbos. Labai dažnai dėstytoja man duodavo diametraliai priešingas užduotis, negu mano kolegomis. Duoda kitiems versti iš vokiečių kalbos į rusų kalbą, tai man – iš rusų į vokiečių. Ir atvirkščiai. Taip ji mane gerokai pralamdė.

Aspirantams buvo skaitomos paskaitos iš dialektinio ir istorinio materializmo. Pirmoji buvo lapkričio 11, paskutinioji – gegužės 12. Skaitė geri lektoriai. Jų paskaitos nebuvo tokios dogmiškos, kaip daugelis rekomenduotųjų veikalų.

Per tas paskaitas susipažinau, o vėliau ir susidraugavau su pirmakursiu aspirantu Jurijumi Fiodorovičiumi Borisovu (jo motina kartais vadindavo jį Fiodorovu) ir jo žmona matematike Ninel' ("Lenin", tik atvirkščiai) Ivanovna Maslova. Tai buvo Aleksandro Danilovičiaus Aleksandrovo aspirantas ir gerbėjas. Pats Aleksandrovas (1912 08 04 Volynės k., Riazanės sr. – 1999 07 27, 4 val. ryto Sankt Peterburge) buvo dar jaunas, bet žinomas geometras. Už savo darbus buvo gavęs Stalino premiją. Buvo Mokslų akademijos narys korespondentas. Domėjosi filosofija. Tai – linksmas, netrivialus žmogus. Apie jį buvo pasakojami įvairūs anekdotai.

Nebuvo leidžiama įlipti į važiuojantį tramvajų bei važiuoti ant laiptelių ir pan. Aleksandrovui ta taisyklė negaliojusi. Kartą jį, užšokusį ant einančio tramvajaus laiptelių, sulaukęs milicininkas. Pareikalavęs dokumento. Tas atkišęs savo nario korespondento knygelę. O mokslininkai tada buvo labai gerbiami ir garbinami. Valdžia jiems mokėjo palyginti labai didelius atlyginimus. Milicininkas nepasimetęs. Atidavęs pagarbą ir, grąžindamas dokumentą, prataręs: „Galite tęsti toliau savo eksperimentus, draugas akademike“.

Kartą per egzaminą Aleksandrovas nutaręs padaryti pertrauką. Pastatęs suolą vidury auditorijos, pats šokęs per jį liepęs kitiems šokti.

Vėliau, 1952–1964, buvo Leningrado universiteto rektorius. Apie jį išliko geri atsiminimai. Palaikė genetikus, kai juos puolė lisenkininkai. Globojo taip pat sociologiją. Nuo 1964 m. dirbo Novosibirsko Mokslų akademijos skyriuje. Buvo išrinktas TSRS MA tikruoju nariu. Vėliau grįžo į Petrapilį.

J. Borisovas buvo įsižiūrėjęs į Aleksandrova, Taip pat domėjosi filosofija. Paskaitas lankė kartu su žmona.

Aspirantai mėgdavo pasikalbėti apie žinomų matematikų veiklą ir jų asmeninę gyvenimą. Būsimiems mokslininkams jie labiau rūpėjo, negu artistai ar meno žmonės, o tuo labiau politikai, apie kuriuos net ir kalbėti buvo pavojinga.

Pamenu daug įdomių pasakojimų apie maskvietį matematiką Dmitrijų Jevgenijevičių Menšovą (1892 04 18 Maskvoje – 1988 11 25 Maskvoje). Buvo viengungis, kiek apsileidęs savo išvaizda. Daugiausiai susirūpinęs savo sprendžiamomis realaus ir kompleksinio kintamojo funkcijų teorijų problemomis. Jį kiek globojo Nina Karlovna Bari (1901 11 19 Maskvoje – 1961 07 15 Maskvoje). Jų ir moksliniai interesai turėjo daug bendro. Vadovavo bendram seminarui.

Kartą sekmadienį Menšovas, bevaikščiodamas Pamaskvėje, užklydęs į uždraustą zoną, kurių tarybinės valdžios metais visur buvo prikaišiota. Sargybiniai jį sulaukę ir pareikalavę dokumentų. Jų nebuvo pasiėmęs. O išvaizda sargybiniams pasirodžiusi įtartina. Ėmę tardyti: kokia jo pavardė, koks užsiėmimas.

Kai pasisakė esąs profesorius, sargybiniams pasirodė keista. Tie šaipydamiėsi paklausė, gal jis esąs ir Stalino premijos laureatas. Tas patvirtinės. Toliau klausė, o gal jis ir esąs akademikas.

– *Ne, nesu. Tik narys koreponentas,*

– atsakė Menšovas. (Po kiek laiko jis buvo išrinktas akademiku.) Tik kitą dieną sargybiniai pagaliau išsiaiškiniė, kas jis esąs iš tikrųjū, ir su pagarba atvėžė į namus.

Tiesa, tada jis dar nebuvo ir narys korespondentas.

Buvo prisimenamos ir istorijos apie Nikolajū Nikolajevičiū Luziną (1883 12 09 — 1950 11 28) bei vadinamąją „Luzitaniją“.

N. Luzinas buvo apkaltintas politinėmis nuodėmėmis. Pirmiausia, dviveidiškumu, pasireiškiančiu neigimu visko, kas tarybiška, ir nenuoširdžiu žavėjimusi kiekvienu tarybų valdžios reiškiniu, dėl kurio jam tekdavė viešai išsirtarti. Ten, kur N. Luzinas matė trūkumus, turėjęs juos išaiškinti, tačiau jis juos užtrindavė apologetika. Jis duodavė giriančius atsiliepinimus apie silpnus darbus. Nesikuklinėrašydamas pratarė fermatistų klidesiams, tvirtindamas, jog jie esą Fermakelyje. Jis siūlė suteikti daktaro laipsnį be disertacijos gynimo matematikui, kuris radė „naują“ klasę polinomų, turinčių nuostabias savybes, nors jie skyrėsi nuo Ležandro polinomų tik pastoviu daugikliu. Tuo tarpu savo darbuose nutylėdavė autorystę jo paties mokinių, tuo būdu pasisavindavė jų rezultatus.

Niekinamas požiūris į tarybinį mokslą Luzine esą jungėsis su pataikavimu užsienio mokslininkams.

MA Matematikos instituto 1936 liepos 3 d. svarstyme buvo pabrėžta, jog apie jo veiklą buvė žinoma, tačiau tai nebuvo įvertinta. Dabar jo elgesys pasmerktas. Kalbama apie budrumą. Net reikalaujama pašalinti jį iš akademijos narių.

Maskvos universitete svarstymas buvo 1936 m. liepos 9 d. Jo pobūdis toks pat.

TSRS MA prezidiumas Luziną svarstė 1936 m. rugpjūčio 5 d. Pobūdis panašus. Prezidiumas manė, kad Luzino veikla nesuderinama su akademijos nario statusu ir kad mokslinė visuomenė turi pagrindo reikalauti jo pašalinimo iš akademijos sąstato. Tačiau, atsižvelgiant į Luzino, kaip žymaus matematiko, reikšmę, priimdamas dėmesin visuomenės poveikio, pasireiškusio taip plačiu, vieningu ir teisingu N. Luzino smerkimu, ir noru suteikti jam galimybę pakeisti elgesį, prezidiumas nutarė apsiriboti perspėjimu, jog jam ryžtingai nepakeitus savo elgesio, Prezidiumas bus priverstas kelti klausimą apie jo pašalinimą iš akademikų eilių.

[Po revoliucijos buvo smerkiamas Maskvos realaus kintamojo funkcijų teorijos mokyklos kūrėjas Dmitrijus Fiodorovičius Jegorovas (1869 12 22 – 1931 09 10), 1930 m. areštuotas, išstremtas į Kazanę; mirė 1931.

Leningradietis Nikolajus Sergejevičius Košliakovas (1891 07 23 – 1958 09 23) buvo represuotas 1942–1952 metais?]

Girdėjau ir istoriją apie Andriejų Nikolajevičiū Kolmogorovą (1903 04 25 – 1987 10 20), kuris trinktelėjęs kartą antausį savo buvusiam mokytojui N. Luzinui. Tai vis rinkimai į Akademiją. Esą kartą Luzinas su Kolmogorovu

buvę susitarę, jog abu palaikysią vienas kito kandidatus į renkamus postus. Kolmogorovo kandidatas buvęs Pavelas Sergiejevičius Aleksandrovas (1896 05 07 Bogorodske –). Kolmogorovas savo pažadą įvykdęs, o Luzinas – ne. Todėl prie pirmos progos Kolmogorovas, buvęs karštas žmogus, viešai atsiskaitęs su pažado laužytoju. Dėl to jis ir praradęs Matematikos instituto direktoriaus postą (?).

Lankiau profesoriaus B. Venkovo vadovaujamą skaičių teorijos seminarą. Nuėdavau ir į kitus seminarus. 1948 m. rudenį J. Linniko tikimybių teorijos seminare darė pranešimą atvykęs iš Kijevo Borisas Vladimirovičius Gnedena (1912 01 01 Simbirske (Uljanove) – 1995 Maskvoje). Jis įrodė gardeliškiems vienodai pasiskirsčiusiems atsitiktiniams dydžiams lokaliają ribinę teoremą. Pasakojo, jog pagrindinė įrodymo idėja atėjusi traukinyje. Kiek vėliau man paaiškėjo, kad ta teorema yra savotiškas adityviosios skaičių teorijos uždavinys. Jame naudojamas Hardy ir Littlewoodo apskritimo metodas, tačiau reikia tik vieno suskaidymo taško.

Buvo dar fakulteto aspirantų seminaras. Deja, iš jo naudos turėjau nedaug. Prof. B. Venkovas buvo organizavęs būrelį rusų matematikos istorijai tirti. Tai buvo laiko dvasioje. Tačiau būrelis buvo rimtas. Lankė daugiausia studentai, kurie specializavosi skaičių teorijoje. Tarp jų A. Malyševas, studentės Simakova ir Aizenštat.

Astronomas prof. Kirilas Fiodorovičius Ogorodnikovas buvo suorganizavęs aspirantams seminarą Stalino veikalams studijuoti. Jį turėjau lankyti.

Rūpėjo pasiklausyti gerų profesorių paskaitų. Vienas iš jų buvo Grigorijus Michailovičius Fichtengolcas (1888 06 05 Odesoje – 1959 06 26 Leningrade), tarp kitko parašęs trijų tomų matematinės analizės vadovėlį. Jis tą kursą ir skaitė vienoje iš didžiųjų auditorijų trečiajame aukšte. Tai iš tikrųjų buvo geras lektorius ir metodininkas. Buvo iškalbus. Man teko girdėti jį kalbant, kai 1958 m. rudenį Leningrado universitetui buvo suteiktas, įamžinant A. A. Ždanovo vardą po jo mirties, Ždanovo vardas. Ir šią proginę kalbelę jis sugebėjo papuošti retorikos elementais, kad būtų įdomu klausyti.

Tarp dėstytojų buvo ir profesorius Lozinskis. Jis turėjo pulkininko laipsnį, nes kažkurioje karinėje akademijoje vadovavo matematikos katedrai.

Leningradiečių matematikos terminai kartais skyrėsi nuo maskviečių. Maskvoje sakydavo „dejstvitel’noje čislo“, Leningrade – „veščestvennoje čislo“. Maskvoje buvo „peremenoje“, Leningrade – „peremennaja“.

Kartą pasipasakojau J. Linnikui apie bendrabučio reikalus. Jis pakalbėjo su dekanu Nikolajumi Pavlovičiumi Jeruginu. Pastarasis kalbėjo su prorektoriumi Orlovu. Man patarė paduoti iš naujo pareiškimą rektoriaus vardu, o Jeruginas pažadėjo pasekti, kad bent po to, kai vienas aspirantas, baigęs mokslus, išsikels, jo vieta bendrabutyje atitektų man. Nieko neišėjo.

Stipendijos pakako pragyvenimui. Tik, žinoma, pinigų reikėjo leisti apdairiai. Stalino stipendija buvo, kaip minėjau, 1000 rb., o paprasta – 680. Kasmet buvo duodama dar mėnesinės stipendijos dydžio pašalpa literatūrai įsigyti. Pirmą kartą ji buvo išmokėta 1949 m. vasario mėn. Man paskirtoji stipendija baigėsi 1949 m. gegužės 1 d. Todėl 1949 m. kovo mėn. 6 d. parašiau VU rekto-

riui pareiškimą, prašydamas tarpininkauti, kad ta stipendija man būtų pratęsta visam aspirantūros laikui. Rektorius 1949 m. balandžio mėn. kreipėsi į reikiamas aukštas instancijas. Tų pat metų birželio 17 d. TSRS MA prezidiumo ir TSRS Aukštojo mokslo ministerijos potvarkiu nr. 6 disertacijos paruošimo laikas ir Stalino stipendija man buvo pratęsti iki 1951 m. spalio 1 d. Potvarkį pasirašė MA prezidentas S. Vavilovas ir ministras S. Kaftanovas. Rektorius tai paskelbė 1949 m. birželio mėn. Tarp kitko, Aukštojo mokslo ministerija 1954 metais grąžino Vilniaus universitetui mano Stalino stipendijos bylą.

Mokslų akademijos prezidentas buvo Segejus Ivanovičius Vavilovas (1891 Maskvoje – 1951 01 25) buvo žinomas mokslininkas - fizikas. Tačiau jo padėtis buvo sudėtinga. Jo brolis buvo represuotas.

Pažįstamų Leningrade neturėjau. Atsirado tik vienas kitas naujas. Be A. Malyševio ir Borisovų susipažinau su skaičių teorijos aspirantu A. Kiseliovu ir jo tuometine žmona Olga Aleksandrovna Ladyženskaja (g. 1922 03 07 Kologrive – mirė 2004 01 12 Sankt Peterburge), kuri buvo diferencialinių lygčių aspirantė. Kartą po skaičių teorijos seminaro jis pakvietė mane pasisvečiuoti pas jį namuose. Gyveno gana kukliai netoli mano laikinosios prieglaudos. Žymiai vėliau sužinojau O. Ladyženskajos biografiją. Jos tėvas buvo aukštosios mokyklos matematikos dėstytojas. 1937 m. jis buvo areštuotas ir žuvo gulage. Ladyženskaja 1937 m. išlaikė stojamuosius egzaminus į Leningrado universitetą. Tačiau dėl tėvo nebuvo priimta. 1943 m. jai pasisekė būti priimtai studijuoti Maskvos universitete, kurį baigė 1947 m. Tais metais ji ištekėjo už Kiseliovo ir kartu su juo buvo priimta į Leningrado universiteto aspirantūrą. Disertaciją apgynė 1949 m.

Atsimenu dar aspirantą Iljiną, vėliau pasidariusį žinomu specialistu. Tais ar kitais metais į aspirantūrą įstojo Gurijus Ivanovičius Marčiukas (g. 1925 06 08 Chersoneco km. Orenburgo sr.; po trijų dešimčių metų tapęs MA prezidentu). Jis specializavosi matematinės fizikos lygčių srityje. Prisimenu dar vieną diferencialinių lygčių teorijos aspirantą Chorošilovą. Jis jau buvo gavęs kai kurių rezultatų. Deja, vieną dieną išgirdau jį nusišovus (lyg tai nelaimingos meilės istorija).

Aspirantūroje mokėsi Vasilij Sergejevič Vladimirov (1923 06 01 Diaglevo, Leningrado sr.). Baigė 1948 m. Leningrado universitetą. 1968 m. buvo išrinktas MA nariu korespondentu, 1970 – tikruoju nariu. Po Vinogradovo mirties – tapo Steklovo instituto direktoriumi.

Buvo ir lietuvių studentų. Aspirantės Genytės daugiau nemačiau. Tačiau jų buvo Miškininkystės akademijoje. Iš Dmitrijevų sužinojęs (per Velykas), kad Leningrade, netoli nuo geležinkelio stoties Oktiabrskaja (Kovenskij pereulok) yra katalikų bažnyčia, ėmiau sekmadieniais nueidinėti į pamaldas. Jos būdavo lenkų kalba. Po aspirantūros iš A. Vaitiekaičio sužinojau, kad kunigas buvęs lietuvis. Ten sutikau Robertą Blažį, kuris studijavo miškininkystę.

Tačiau artimesnių pažįstamų iš pradžių neturėjau. Todėl sekmadienius dažniausiai praleisdavau Ermitaže. Jį buvau gerai išstudijavęs. Žinojau mažne kiekvieną eksponuojamą paveikslą ar skulptūrą. Retkarčiais nueidavau ir į Rusų muziejų.

Kartkartėmis pažiūrėdavau kino filmų. Daugiausia reparacinių. Tai buvo

seni filmai. Pamenu filmus su Dina Durbin. Liko atmintyje „Jo rūmininko sesuo“, „Kartą pavasari“ (Nelson Eddy, Jeanette McDonald), „Rose Mary“ (Nelson Eddy), „Das Mädchen von Neapel“ ir t.t. Meniška jų vertė nedidelė, bet buvo malonūs žiūrėti.

Apžiūrėjau ir miestą, kai kieno vadinamą „Šiaurine Palmyra“. Gražių istorinių pastatų buvo daug. Kur čia visus aplankysi. Pabuvojau gal porą kartų Isakijevo sobore. Išorėje metėsi į akis didžiulės kolonos. Jos buvo iš Suomijos granito. Vienalytės kolonos svėrė po 1440 tonų, antrojo aukšto buvo perpus lengvesnės. (Čia svorį rašau metrine sistema, nors dar visur, net spaudoje buvo vartojami pūdai.) Soboro viduje buvo įtaisyta Foucault švytuoklė, demonstruojanti Žemės sukimąsi apie savo ašį. Šalia soboro buvo Puškino išgarbintas „Varinis raitelis“ – Petro I ant arklio skulptūra. Greta buvo prestižinis „Astorijos“ viešbutis.

4 PIRMIEJI MOKSLINIAI REZULTATAI

Jau per pirmąją vizitą pas J. Linniką papasakojau apie savo Mahlerio problemą ir sunkumus. Bet apie tai vėliau. J. Linnikas davė man disertacijai kitą temą. Ji buvo susijusi su Ericho Heckės darbais. Savo straipsniuose apie jo vardu vadinamas dzeta-funkcijas jis rado asimptotinės formulės pirminių idealinių skaičių, esančių pakankamai reguliariose signatūrinių erdvių srityse, pagrindinį narį. Man buvo pasiūlyta įrodyti bent kvadratiniam kūnams asimptotinius dėsnius su liekamojo nario įverčiu. Davė ir Heckės straipsnių fotokopijas. Ir daugiau apie tai nebuvo kalbos. O šiaip jis reguliariai mane kviesdavosi į namus. Buvo kalbama apie įvairius matematikos klausimus. Tie pokalbiai plėtė mano akiratį. Sužinodavau daugelį dalykų, kurių nėra literatūroje. Po pokalbio jo žmona Liudmila Pavlovna, geologė, naftos specialistė, visada pavaišindavo vakariene. Abu turėjo porą vaikų – dvynukus berniukus.

Pradžioje reikėjo susipažinti su algebrinių skaičių teorija. Tam pravertė E. Heckės knyga. Ją išnagrinėjau su pieštuku rankoje. Skaičiau ir daugiau knygų iš tos teorijos, berods, Sommer, Landau.

Neužilgo jau neblogai mokėjau klasikinę algebrinių skaičių teoriją. Greitai gavau ir rezultatų. 1948 m. gruodžio 20 J. Linnikas katedros seminare darė pranešimą apie Gausso pirminių skaičių pasiskirstymą sektoriuose. Tačiau jam išėjo ne pats asimptotinis dėsnis, o tik jo analogas, kai pirminiai skaičiai imami su tam tikrais svoriais. Tą patį vakarą, grįžęs namo, radau būdą, kaip įrodyti grynąjį asimptotinį dėsnį.

Tuo pačiu metu, gal tik keletą dienų vėliau, gavau ir šiokią tokį rezultatą, susijusį su Mahlerio hipoteze.

Abu darbai Linnikui patiko. Liepė paruošti du straipsnius: vieną apie Gausso pirminius skaičius į Leningrado universiteto darbus „Učionyje zapiski“, o antrąjį apie Mahlerio problemą, kuris jam ypač patiko, – į „Doklady Akademii Nauk SSSR“. Redagavimas užtruko. Pirmąjį straipsnį įteikiau redakcijai 1949 m. kovo gale. Kitą užbaigiau taip pat kovo gale, tačiau oficialus apiforminimas užėmė

dar kiek laiko. J. Linnikas pasiūlė ir pavadinimą, pagarbinantį I. Vinogradovą. Jie su laiku pasirodė spaudoje.

Apie Mahlerio problemą padariau pranešimą B. Venkovo seminare 1949 m. kovo 18. O apie Gausso pirminių skaičių pasiskirstymą – LOMI seminare gegužės 12. Mano markė iš karto pakilo.

Apie Mahlerio hipotezės dvimatį atvejį vėliau teigiamai atsiliepė Th. Schneideris savo knygoje, rašydamas: „Einen Anfang zum Beweis dieser Vermutung hat vielleicht J. Kubilyus gemacht...“. Po mano darbo pasirodė J. W. S. Casselso, F. Kascho, B. Volkmanno ir t.t. darbai. Mahlerio hipotezė įėjo į matematikų apyvartą.

5 ANTRASIS SEMESTRAS

Žiemą atostogų metu parvažiavau į Vilnių. Buvau ir Fermuose. Tada mama ir Antanas jau buvo išsikėlę iš savo namų gyventi pas Zuzaną Tolišienę, o tėtė gyveno pas Kauneckius Paišlynį. Aplankiau ir jį. Berods, tada paskutinį kartą mačiausi su juo.

Dekanate aspirantūros skyriuje sekretore dirbo Jelena Žuravliova. Ji visada padėdavo sutvarkyti įvairius biurokratinius reikalus. Kai vykau į Vilnių, paprašė mane nupirkti jai kiek sviesto. Vilniuje jis buvo pigesnis. Tą jos prašymą ir įvykdžiau. Ir ateityje, kai vykdavau į Vilnių, iš jos vis gaudavau užsakymų.

1949 m. kovo mėn. vyko antroji pagal didumą Lietuvos gyventojų deportacija. Buvo įvykdytas 1949 01 29 TSRS Ministrų Tarybos nutarimas „Dėl buožių su šeimomis, banditų ir nacionalistų šeimų iškeldinimo iš Lietuvos, Latvijos ir Estijos TSR“. Iš Lietuvos į Krasnojarsko krašto Tasejevo ir Utj Abakano rajonus bei Irkutsko sr. Čeremchovo rajoną buvo numatyta išvežti 6000 „buožių“ ir 2500 „banditų ir nacionalistų“ šeimų. LTSR Ministrų Taryba kovo 19 priėmė atitinkamą nutarimą. Operacija visoje Lietuvoje prasidėjo kovo 25 d., penktadienį, 6 val. ryto. Tęsėsi iki kovo 30 vakaro. Ji buvo pavadinta „Bangų mūša“. Dalis tremiamųjų pasislėpė. Todėl jie dar ilgai buvo gaudomi.

Atėjo laikas pradėti laikyti kandidatinius egzaminus. Pradėjau nuo vokiečių kalbos. Iš karto nuėjau į filologijos fakultetą, į vokiečių kalbos katedrą susitarti dėl egzamino. Kalbėjau vokiškai. Tai padarė įspūdį. Esą tai buvęs pirmas atvejis jų daugiametėje praktikoje. Todėl egzaminą balandžio 9 d. išlaikiau labai lengvai. Dėl formalumo tik šį tą paklausinėjo ir parašė penketą.

Kitą kandidatinių egzaminą iš trigonometrinių sumų metodo laikiau gegužės 21 d. Egzaminavo J. Linnikas ir B. Venkovas. Gavau tokius klausimus:

- 1) Weylio sumų įvertinimo principai,
- 2) Waringo problemos Vinogradovo tyrimai,
- 3) dvigubos sumos

$$\sum_{u,v} e^{2\pi i w u v a / p}$$

kitimo pobūdis.

Atsakymas vėl buvo įvertintas penketu.

Reikėjo ruošti dialektinio ir istorinio materializmo egzaminui. Kaip minėjau, tokio kurso universitete neteko klausyti. Iš filosofijos buvau šiek tiek prasilavinęs. Tačiau senosios žinios buvo reikalingos tik man. Dabar jos netiko. Aspirantūros skyriuje buvau gavęs sąrašą literatūros kandidatiniam egzaminui pasiruošti. Jis buvo skirtas nefilosofinių specialybių aspirantams. Jam išstudijuoti būtų tekę atiduoti visą laiką, daugiau nieko nedarant. Tiek daug ten buvo prirašyta. Marksas, Engelsas, Leninas, žinoma, Stalinas, pastarųjų metų CK nutarimai „ideologiniais“ klausimais, ypač Ždanovo kalbos. Buvo gale įtraukti dar G. Plechanovo, V. Bielinskio, A. Gerceno, N. Černyševskio, G. Timiriazevo veikalai. Visko viršūnė buvo T. D. Lysenkos „Agrobiologija“ ir „O položenii v biologičeskoj nauke“.

Niekas tų dalykų ir neskaitė. Tada buvo išėjusi Leontjevo knyga. Ją sukonspektavau. Vėliau ta knyga išėjo ir lietuvių kalba. Be paskaitų buvo dar viena naudinga knyga – „Trumpasis filosofijos žodynas“. Buvo gražus pavasario laikas. Baltosios naktys. Dienomis dažniausiai išeidavau į netoliese Maskvos prospekte esančias kapinaites. Jos buvo apleistos. Užtai niekas netrukdydavo. Taip ir gilinausi į marksistinės filosofijos vingius.

Liepos 2 d. laikiau patį egzaminą. Gavau net 4 klausimus:

- 1) Černyševskio ir Dobroliubovo filosofinės pažiūros,
- 2) Stalino darbas „Apie leninizmo pagrindus“,
- 3) dialektinio materializmo mokymas apie priešastingumą,
- 4) marksistinis-lenininis mokymas apie asmenybės ir liaudies masių vaidmenį istorijoje.

Atsakiau visiškai patenkinamai. Gal kiek menčiau apie Černyševskį ir Dobroliubovą. Tačiau bendras įvertinimas buvo „Labai Gerai“.

Kasmet reikėjo du kartus raštiškai atsiskaityti Vilniaus universitetui už savo darbą aspirantūroje: iki kovo 1 ir iki rugsėjo 1 d.

Reguliariai susirašinėjau su broliais ir pažįstamais Vilniuje. Per pirmąsias sausio atostogas iš brolio Vytauto išgirdau tokią istoriją. Vytautas pastebėjo, kad ant mano laiškų vokų dedami du antspaudai: vienas centrinio pašto, parodantis, kada Vilniuje gautas laiškas, kitas – mūsų apylinkės pašto. Skirtumas siekė net porą savaičių. Po antro tokio laiško Vytas nuėjo į Centrinį paštą. Jį nukreipė pas kažkokį valdininką. Iš apsirengimo buvo aišku, jog tai saugumietis. Jis mandagiai išklausė ir paprašė duoti jam vokus. Vytas atidavė. Po to laiškai ateidavo su dviem antspaudais ta pačia data, bet jie vėluodavo apie porą savaičių. Kartais negrabiai užklijuoti. Suprantama, kad, ypač po Juozo arešto, saugumiečiai mumis domėjosi.

Per tą viešnagę Vilniuje E. Samaniūtė davė man nuvežti į Leningrado etnografijos muziejų (jis buvo šalia Rusų dailės muziejaus) lietuviškų juostų. Tą prašymą įvykdžiau. Muziejuje man pasigyrė, jog jie tokių juostų turi.

6 KEIČIU BŪSTĄ

Vasarai grįžau į Vilnių. Apsilankiau ir tėviškės apylinkėse. O šiaip leidau laiką Vilniuje.

Dar liepos 2 d. buvau parašęs Leningrado universiteto rektoriui pareiškimą, kad aprūpintų bendrabučiu. Buvau užėjęs pas prorektorius Makarovą. Tas pažadėjo, jog palaikysias mane. Pasakė, kad bendrabučius dabar skirstysią fakultetai. Parašiau J. Linnikui su prašymu padėti. Jis iš vasarnamio paskambino dekanui Otradnych. Tas taip pat pažadėjo, tačiau, Linniko žodžiais, tai buvo ne labai patikimas žmogus, nors į centrinius rūmus gal ir paskambinsias. Rezultatų nesulaukiau.

Todėl rudenį vėl kilo klausimas kur gyventi. Grįžęs iš karto apsistojau buvusioje vietoje. Ten pasilikti nenorėjau, nors šeimininkė ir kvietė. Nepatiko ir ji pati, ir aplinka. Ėmiausi ieškoti kambario. Mieste buvo daug skelbimų lentų. Parašiau ir pakabinau lentoje Želiabovo gatvėje skelbimą, jog ieškau kambario. Adresą nurodžiau 147 pašto skyrių, „iki pareikalavimo“. Atsiliepė keturi asmenys su pasiūlymais, kviesdami apsilankyti ir apsižiūrėti. Tačiau neprireikė. Padėjo pažįstamieji. Sutikęs Borisovus, prasitariau apie savo problemas. Jie iš karto pasakė, kad, gal, ir galėsią patarti. Iš tikrųjų, neužilgo pranešė, jog gali pasiūlyti kambarį. Mat, Jurijui apsivedus ir apsigyvenus pas žmoną, liko jo kambarys pas motiną, tačiau apiformintas jo vardu. Tą kambarį man ir pasiūlė. Tai buvo didžiulis 32 kvadratinių metrų kambarys. Buvo ir kiek baldų: lova, stalas, pora kėdžių ir pianinas iš Karelijos beržo. Ir visa tai praktiškai už dyką. Man reikėjo tik apmokėti namų valdybai visai nedidelį, valdžios nustatytą, mokesį ir eksploatacijos išlaidas: už elektrą, dujas ir pan. Buvo ir bendras telefonas koridoriuje. Toks pasiūlymas buvo labai draugiškas ir už gerumą geresnis, kaip mėgdavo sakyti profesorius Žemaitis. Rugsėjo 15 d. parašiau reikalingą pareiškimą Leningrado milicijos 35-jo skyriaus pasų stalo viršininkui, pridėjęs vėl šūsnį dokumentų. Viskas susitvarkė. Mokesį atiduodavau Jurijui, o jis pats sumokėdavo kam reikia.

Tas kambarys buvo Gogolio gatvės 12 nr. 22 bute. Namas buvo kampinis su Dzeržinskio, anksčiau vadinta Goročovaja (dabar gražintas jos pirmųkštis vardas) gatve. Toje gatvėje kažkada gyveno ir garsusis Rasputinas. Bute buvo ir daugiau gyventojų. Gyveno Jurijaus motina Praskovja (vadindavome Proskura) Ivanovna Borisova, apie 60 metų. Ji turėjo du nemažus galinius kambarius už manoj. Vyras Fiodorovas kartu negyveno. Jis dirbo inžinieriumi kažkur Šiaurėje, ar tik ne Murmanske. Vieną kartą buvo atvažiavęs. Apskritai, tos šeimos santykiai man buvo neaiškūs. Jiems buvo tekę pergyventi blokadą su jos baisybėmis. Kai atsidarė „gyvenimo kelias“ per Ladogos ežerą, Jurijų išsiuntė į užnugarį. Pati Proskovja Ivanovna gyveno jau nebedirbdama. Mėgo gerą arbatą. Buvo apsiskaičiusi. Ar tik ne iš jos gavau paskaityti Ždanovo kalboje „išgarbintus“ „Serapijono brolius“.

Greta manęs gyveno Viera Ivanovna (?), gal 45 metų, su dukrele. Ji kažkur dirbo.

Dar toliau gyveno Marija Fiodorovna, apie 50 metų, labai simpatiška moteris.

Rūpestinga ir linksma. Į visus tuos kambarius buvo įeinama iš koridoriaus, kuris ėjo nuo virtuvės. Iš virtuvės buvo dar vienos durys, kurios vedė į dar vieną kambarį. Jame tilpo žydų šeima: Dina Pavlovna (tikriausiai, Feiševna?) Eppel, jos duktė, gal 30 metų, kuri buvo ištekėjusi už karininko Mikeladzės (?). Jos vyras buvo lyg ir žuvęs. Augino dukrečią – moksleivę. Dina Pavlovna dirbo kažkuriame fabrike kontroliere.

Visame bute buvau vienintelis vyras. Santykiai su kaimynėmis buvo geri.

Įsigijau virdulį, puodą ir keptuvę. Turėjau savo lėkštę, puodelį, šaukštą, šaukštuką, peilį, šakutę. Virtuvėje išsivirdavau vandens pusryčiams ir vakarienei. Arbatą vartočiau ne arbatžolių, o vaisių. Kartais, nusipirkęs pusfabrikačių, pasigamindavau ką nors ir pietums: koldūnų, dešrelių ir pan.

Darbui sąlygos buvo pačios geriausios.

O su Borisovais santykiai darėsi vis draugiškesni. Neretai buvodavau pas juos. Eidavome kartu į teatrus. Buvome operose „Undinė“ ir „Ivan Susanin“ (= „Žizn' za caria“) Marijos operos teatre ir kažkokioje operoje (su Lemeševu) Mažajame operos teatre. Buvome filharmonijos koncerte. Dirigavo Sanderlingas. Viską sunku prisiminti. Nueidavome ir į kiną. Lankėme Leningrado įdomesnes vietas. Aplankėme Centrinį S. M. Kirovo parką ir naujai įkurtą Park Pobedy.

Pavasariį važiuodavome į Ozerki. Ten gyveno Ninelės senelis su savo žmona. Reikdavo važiuoti iš Suomijos stoties priemiestiniu traukiniu, paskui kiek pajėti pėsčiomis. Ten anksčiau prieš mus jau būdavo atvažiavusi darbščioji Ninelės motina mokytoja Polina Michailovna Maslova, kuri gyveno kartu su Borisovais viename bute. Ji seneliui padėdavo apsitvarkyti. Padėdavome ir mes.

Pas Borisovus eidavau ir grįždavau dažniausiai Dzeržinskio gatve, kirsdavau Gribojedovo kanalą, Mojką, Fontanką.

7 RIEMANNO HIPOTEZĖ

1950 m. pavasarį J. Linnikas, paveiktas Atle Selbergo prasitarimo viename iš straipsnių, jog Riemanno hipotezė galinti būti klaidinga, mėgino konstruoti įrodymą, kad išplėstinė Riemanno hipotezė L-funkcijoms nėra teisinga. Įrodymui patikrinti pritraukė ir mane. Davė savo rankraštį. LOMI buvo sukviestas specialus seminaras. Jame pradžioje reikėjo išdėstyti vadinamąją sutrumpintąją L-funkcijų funkcionalinę lygtį. Tai turėjo padaryti Linnikas. Tačiau jis dėl kažkurių priežasčių negalėjo. Todėl teko man. Linnikas buvo sukonstravęs įrodymą, pagrįstą kontūriniu integravimu. Jau per seminarą kilo diskusija, ar negalima įrodinėti paprasčiau. Namie aš tą lygtį labai paprastai įrodžiau, pasirėmęs teta funkcijų transformacijomis.

Tą būdą parodžiau J. Linnikui. Vėliau savo darbuose J. Linnikas, o dar vėliau A. Lavrikas plačiai panaudojo.

Deja, buvo tik vienas seminaro posėdis. Toliau nagrinėdamas įrodymą, susidūriau su sunkumais. Buvo tiriami du atvejai, kai Dirichlet charakteris $\chi(-1) = 1$ ir $\chi(-1) = -1$. Linnikas viską buvo apskaičiavęs pirmuoju atveju, laikydamas, jog antrasis atvejis bus analogiškas. Mėginau rasti įrodymą antruo-

ju atveju. Greitai užkliuvau. Paskambinau J. Linnikui. Jis kitą dieną pranešė, taip pat nerandąs kelio, kaip išsisukti. Pakvietė į namus. Mėginome perkelti teoriją į Heckės dzeta funkcijas Gausso kūno atveju. Ir čia nieko neišėjo.

8 TRETIEJI METAI

Grįžau vėl į Leningradą. Vėl apsistočiau Gogolio gatvėje. Kur geriau rasi?

Stipendiją siūsdavo paštu Vilniaus universitetas. Gaudavau taip pat vieno mėnesio papildomą stipendiją – pašalpą literatūrai įsigyti. Retkarčiais stipendija suvėluodavo. Taip atsitiko ir rugsėjo mėnesį. Visada stengdavausi turėti šiek tiek santaupų. Kol jų buvo, tokie vėlavimai neturėjo reikšmės. Deja, grįžęs Leningradan, pinigų turėjau labai nedaug. Jie po truputį ištirpo. Maisto turėjau tik gabalą sviesto, atsivežto iš Vilniaus. Teko kreiptis į brolius Vilniuje, kad atsiųstų kiek pinigų. Kol jų sulaukiau, nuėjęs antikvariatą Liejyklos prospekte, parodžiau poros dešimčių knygų sąrašą, siūlydamas pirkti. Keletą išsirinko. Šiek tiek paturtėjęs, nuvažiavau į turgelį Vasilijaus salos Mažajame prospekte. Nusipirkau juodos duonos, – ir galėjau laukti pinigų iš Vilniaus. Pirmoji atėjo perlaida iš brolių. Tačiau Bronius, pildydamas perlaidos blanką, kažkodėl sugalvojo, kad jei aš Rusijoje, tai ir mano vardą bei tėvavardį reikia versti į rusų kalbą. Pavertė mane Ivanu Petrovičiumi. Pašte suabejojo, ar perlaida man. Tačiau po paaiškinimų vis tik pripažino, kad aš galiu būti ne tik Jonas Petrovičius, bet ir Ivanas Petrovičius. Pinigus išmokėjo. Neužilgo gavau ir perlaidą iš Universiteto.

Rudens semestre prof. B. Venkovas skaitė specialųjį kursą „Analizinė skaičių Teorija“. Jis man buvo įdomus tik metodiniu atžvilgiu. Įdomesnis buvo J. Linniko specialusis kursas „Elementarieji metodai pirminių skaičių Teorijoje“. Čia jis išdėstė Atle Selbergo metodą asimptotiniams pirminių skaičių dėsniai įrodyti. Tarp klausytojų buvo I. Čulanovskis, labai silpnai matąs. Jis Selbergo metodu įrodė mano rezultata apie pirminių Gausso skaičių pasiskirstymą.

Pavasario semestrą lankiau prof. Andriejaus Andriejevičiaus Markovo (1903 09 22 Peterburge – 1979 10 13 Maskvoje) specialųjį kursą „Matematikos Pagrindai“. Tai buvo įdomi asmenybė. Kalbėdavo labai aiškiai, tiksliai formuluodamas mintis. Vaikščiodavo visada pasitempęs. Todėl studentai jį pravardžiuodavo „normaliausiu žmogumi fakultete“, darydami aliuzijas į „statmenumą“. Tai buvo ir tiesaus būdo žmogus.

Man kolegos papasakojo vieną epizodą iš jo gyvenimo vėliau Maskvoje. Tais laikais buvo organizuojami vadinamieji teoriniai seminarai. Jie būdavo dažniausiai ideologizuoti, nors, priklausomai nuo pranešėjų, galėjo būti ir įdomūs. Buvo tokio tipo seminaras ir Mokslų akademijos Matematikos Steklovo institute. Ten dalyvaudavo E. Kolmanas. Tai žydas iš Čekijos, gyvenęs Tarybų Sąjungoje. Buvo filosofijos daktaras, matematikos profesorius. Tačiau dirbdavo dažniausiai partinėse mokyklose, pavyzdžiui, Raudonosios profesūros universitete. Prieš karą buvo parašęs knygą apie matematiką. Jis tą knygą buvo dedikavęs E. Koncevai. Vėliau buvo pastebėta, jog tos knygos skyrių pirmosios raidės

sudaro dedikaciją „Mojej Katenke“. Kai buvo kritikuojamas už ideologinius nukrypimus, kliuvo ir už tą „išdaigą“. Po karo buvo pasiūstas į Čekoslovakiją. Nukentėjo Slanskio byloje. Berods, Chruščiovo laikais grįžo Maskvon. Taigi seminare Matematikos institute jis ėmęs postringauti, matyt, prisiminęs Lysenkos laikus, apie „kairę“ ir „dešinę“ matematikoje. Prie lentos išėjęs A. Markovas kreidos gabalėliu nupiešęs primityvų vaikišką paveikslėlį: namas, takas, saulė teka ir pan. Atsisukęs į auditoriją jam būdingu tonu taręs: „Štai čia, šiame paveikslėlyje, man aišku, kur kairė, o kur dešinė. O kur yra kairė ir kur dešinė matematikoje, – man neaišku“. Nuo to laiko esą ėmę nebeišrašinėti Kolmanui leidimo įeiti į institutą. Tai visiškai patikima, turint galvoje I. Vinogradovo judofobiją.

Tokia jau žmonių prigimtis – apšnekėti kitus. Neišvengė to ir A. Markovas. Buvo kalbama, kad dar Leningrade milicija jį užtikusi svetimos moters miegamajame.

Lankiau taip pat G. P. Akilovo specialųjį kursą „Tiesinių operatorių Hilberto erdvėje teorija“. Buvau pradėjęs lankyti Jakovlevo specialųjį kursą „Operatorinis skaičiavimas“. Deja, po poros paskaitų turėjau nutraukti, nes trukdė kiti dalykai.

Aspirantams pageidaujant, pavasario semestre buvo organizuoti anglų kalbos fakultatyviniai užsiėmimai. Juos du kartus per savaitę vedė Margarita Konstantinovna Grinvald. Lankiau juos ir aš. Kartu, berods, lankė ir Valentinas Vladimirovičius Petrovas, vėliau tapęs žinomu ribinių teoremų specialistu. Tada jis nagrinėjo didžiųjų nuokrypių teoremas, apibendrindamas Haraldo Cramèro darbą. Kartą, paskaitęs jo darbą (berods, diplominį), pastebėjau, jog kai kurios sąlygos išplaukia iš kitų. Tai jam ir pasakiau ir pateikiau įrodymo idėją.

Tų metų rudenį atlikau pedagoginę praktiką. Palankiau keletą B. Venkovo elementariosios skaičių teorijos kurso paskaitų, paruošiau paskirta tema apie kvadratinius lyginius paskaitos konspektą, parodžiau prof. B. Venkovui. Jis pritarė. Keturias akademines valandas skaičiau vietoj jo. Jis pats į paskaitas neatėjo.

Lankiau prof. B. Venkovo bei LOMI seminarus, taip pat B. Venkovo istorinį būrelį.

1950 m. lapkričio 17 d. B. Venkovo vadovaujamo būrelio posėdyje padariau pranešimą apie A. Markovo darbą „Kai kurių grandininių trupmenų konvergavimo du įrodymai“.

1951 m. kovo 24 d. prof. B. Venkovo seminare padariau pranešimą „Apie pirminių skaičių vaizdavimą kvadratinėmis formomis“. Ta tema buvau paskelbęs straipsnį žurnale „Doklady Akademii Nauk SSSR“. Čia buvo kalbama apie „mažuosius“ kvadratus.

1951 m. rugsėjo mėnesį turėjo būti švenčiama I. Vinogradovo 60 m. sukaktis. Ta proga buvo ruošiamas jam dedikuotas darbų rinkinys. Kartu su J. Linniku paruošėme straipsnį į tą rinkinį „Apie trijų skaičių sandaugos vaizdavimą dviejų kvadratų suma“.

Taip pat buvo ruošiamas spaudai Vinogradovo darbų tomas. Linnikas buvo to leidinio redaktorius. Teko ir man nemažai pasidarbuoti, taisant Vinogradovo

straipsniuose pasitaikiusias korektūros klaidas bei šiaip klaidėles.

Teko lankyti fakulteto filosofinį seminarą bei seminarą J. Stalino veikalams studijuoti.

Kartą (1951 03 07) teko parašyti aukštosios algebros katedros posėdžio protokolą. Katedros vedėjas buvo B. A. Venkovas. Nariai: prof. D. K. Fadiejėvas, prof. V. A. Tartakovskis, asistentas Z. I. Borevičius.

Tais metais sausio pradžioje mirė tėtė. Gavau iš Vilniaus Vyto telegramą. Apskaičiavęs laiką, pasiunčiau telegramą į Fermas, kad laidotų viena diena vėliau, o Vytui, kad atvyksiu į Vilnių. Viską metęs, pranešęs J. Linnikui, vakare traukiniu išvažiavau į Vilnių, o kitos dienos vakare kartu su Vytu į tėviškę. Rytą iš Varlaukio stoties patraukėme pėsti į Eržvilką. Ten jau radome tėtę atvežtą prie šventoriaus. Paprašiau atidaryti karstą. Bažnyčioje buvo pamaldos. Buvau ir aš. Po to kapinėse. Tėtės mirties priežastis – plaučių uždegimas. Jei būtų suteikta medicininė pagalba, dar būtų pagyvenęs. Ypač jei būtų pavartotas penicilinas.

Tiesa, kažkas po to parašė skundą į Vilnių. Tačiau aš tuo metu buvau Leningrade. Todėl nemalonumų išvengiau.

Visi giminaičiai po laiduotuvių grįžo į Žaldvarį, kur tada mūsiškiai buvo apsistoję. Pavakarieniavo. O aš už kelių dienų grįžau Vilniun, o vėliau ir Leningradan.

9 KITI DARBAI IR REIKALAI

Įstojau, žinoma, į partinę įskaitą Leningrado universitete. Matematikos ir mechanikos fakultete buvo sava partinė organizacija, o joje ir aspirantų grupė. Antraisiais metais buvo renkamas aspirantų partinės grupės sekretorius. Berods, G. Marčiukas norėjo įsiūlyti tas visiškai nepageidaujamas pareigas man. Atsakiau, kad man, neseniai atsirusiam Leningrade ir nedaug tesusivokiančiam apie tvarką, žmones, toks darbas būtų neproduktyvus.

Tačiau, kaip ir kitiems, teko dalyvauti vadinamajame visuomeniniame darbe. Kasmet būdavo rinkimai į kuriuos nors valdžios organus. Tokie buvo ir 1950 m. kovo 12 d. į TSRS Aukščiausiąją Tarybą. Mane paskyrė agitatoriumi 134 rinkiminėje apylinkėje. Buvo priskirti Vasilijaus salos 10-joje linijoje, 45 name 50, 51 ir 52 butai. Kandidatai buvo audėja Marija Prokofjevna Materikova ir kompozitorius Vasilijus Pavlovičius Solovjovas-Sedojus. Teko lankytis rinkėjų butuose. Žmonės gyveno susikimšę. Ypač nustebino viena šeima. Ji, iš viso 12 žmonių, gyveno komunaliniame bute 8 kvadratinių metrų kambarėlyje. Sunku suvokti, kaip ji tvarkėsi. Stengėsi, pasinaudodama rinkimine kampanija, pagerinti savo sąlygas. Aš irgi rašinėjau. Teko padėti vienai sergančiai moteriai (Nikolajevai) patekti į ligoninę. Tekdavo pravesti pokalbius įvairiomis politinėmis bei ekonominėmis temomis. Apskritai, ta kampanija bei agitatorių darbas buvo tuščias laiko gaišinimas.

1950 m. nuo kovo 17 iki liepos 1 d. vadovavau matematikos ir mechanikos fakulteto darbininkų ir tarnautojų būreliui, kurie nagrinėjo „VKP(b) istorijos

trumpąjį kursą”. Prieš mane jam buvo vadovavęs aspirantas Bielenkis. Į būrelį buvo užsirašę 29 klausytojai, lankė 21, tačiau gerai lankė tik 13. Per 1949/50 mokslo metus buvo praeiti 7 skyriai. Gerai menu baigiamąjį užsiėmimą, į kurį atėjo fakulteto partinio biuro atstovas, buvęs būrelio vadovas Bielenkis. Buvo kalbama apie Prahos konferenciją. Joje, kaip buvo parašyta partijos istorijos knygoje, Leninas Trockį pavadino Judu. Staiga viena sena moteris – mašininkė Komisarova (?) ir klausia, kaip reikia viską suprasti. Ji jau esanti sena, puikiai atsimenanti Spalio revoliuciją. Tada buvę „Lenin, da Trockij; Trockij, da Lenin”. O apie Staliną niekas nieko net negirdėjęs. O dabar esą visur tik Stalinas. Man tokie klausimai buvo per sunkūs. Gerai, jog buvo Bielenkis. Jis sukosi, kaip tik mokėjo.

Juozui siuntinius siųsdavo namiškiai. 1950 metais, sužinojęs iš Marijos Fiodorovnos, jog iš pašto, esančio netoli Leningrado, galima siųsti siuntinius, pasiunčiau siuntinuką Juozui. Į tą paštą reikėjo važiuoti keletą tarpstočių nuo Suomijos stoties.

Kartą buvo atvažiavę iš Vilniaus prof. P. Brazdžiūnas su V. Tolučiu. Negavę viešbučio, atėjo pas mane. Suradau jiems lovą. Ją paskolino Eppel. Nakvojo, berods, porą naktų. Vieną vakarą P. Brazdžiūnas pasikvietė mus su V. Tolučiu pavakarieniauti restorane. Radome tokį Nevos prospekte pusrūsyje. Net rislingo išgėrėme. Maloniai praleidome vakarą.

Leningrade vienu metu ilgesnį laiką gyveno fizikas Henrikas Jonaitis. Užsiminėjo mokslo reikalais. Buvo apsistojęs netoli Oktiabrskajos stoties. Kartą vilniečių prašymu buvau pas jį apsilankęs. Gyveno pas žydus. Jo sesuo buvo išteklėjusi už žydo, gyveno Palestinoje. Pats Jonaitis vokiečių okupacijos metais padėjo žydams. Todėl visą laiką ir jis pats buvo žydų globojamas.

1951 m. pavasarį buvo mažas nuotykis. Gegužės 29 d., eidamas Žukovskio gatve, ant šaligatvio priešais namą nr. 6 pamačiau gniūžtę pinigų. Gatvėje žmonių nesimatė. Todėl pinigus nunešiau į netoli esantį 7-jį milicijos skyrių. Surasė aktą, kad atnešiau 675 rublius. Pasirašė dežuruotojas vyresnysis įgaliotinis milicijos leitenantas ir atsakingojo dežuruotojo padėjėjas viršila.

Per daug nepasitikėdamas milicija, parašiau į „Večernyj Leningrad“, pranešdamas, jog radau 675 rublius ir pinigus atidaviau milicijai. Prašiau redakciją apie tai paskelbti laikraštyje, kad pametęs žinotų, kur jų ieškoti. Laikraštis, užuot paskelbęs, patalpino žinutę, jog toks ir toks aspirantas rado tuos pinigus ir t.t. Tą žinutę pastebėjo ir fakulteto dėstytojai. Profesorius Popovas, matematikas ir kalbininkas, dėstęs Šiaurės fakultete (jis buvo tuose pačiuose rūmuose) tiesiai man į akis pasakė, kad taip galėjęs pasielgti tik lietuvis, esą „naš brat“ būtų pats sau pinigus pasilaikęs.

Kuo baigėsi pinigų istorija, nežinau, nes neužilgo iš Leningrado išvažiavau.

Pavasarij vieną dieną išėjau į miestą, nuėjau į „Knygų rūmus“ naujienų pasižiūrėti. Po to atsėdau ant suolo netoli kažkur netoliese. Norėjau pasižiūrėti kiek laiko. Kišu pirštus į laikrodžio kišenėlę, o jo ten jau nėra. Iki šiol abejoju, ar aš prakišau laikrodį, dėdamas jį į įprastinę vietą, ar miklūs ilgapirščiai jį ištraukė „Knygų rūmuose“. Su jais buvau susidūręs jau pirmaisiais metais tuose pačiuose „Knygų rūmuose“. Žiemą buvau apsirengęs savo šiltaisiais kailiniais.

Stovėjau būrelyje prie knygų. Staiga pajutau, kad kažkas lyg ir prisilietė prie nugaros. Atsisukau. Ogi vaikėzas su skutimosi peiliuku rankose. Pamatęs mane atsisukant, tuoj dingo.

10 VIRSTU KANDIDATU

Artėjo trečiųjų metų galas aspirantūroje. Ji baigėsi spalio mėnesio 1 d. Todėl atėjo laikas baigti reikalus su disertacija. Rezultatai jau seniai buvo gauti. Aš ir disertaciją buvau neskubėdamas suredagavęs, paruošęs ir autoreferato tekstą. Daviau fakulteto aspirantūros skyriaus sekretorei E. Žuravliovai perrašyti mašinėle. Įrašiau formules. Neužilgo Universiteto spaustuvėje buvo atspausdintas autoreferatas. Paruošiau kalbą gynimui ir sąrašą reikalingų formulių, kurias ruošiausi pateikti lentoje. Ant milimetrinio popieriaus pavaizdavau, kaip išsidėstę pirminiai Gausso skaičiai pirmajame kvadrante. Išėjo gana gražus ornamentas.

Pagaliau buvo paskirta gynimo diena. Tai buvo birželio 21. Apie tai buvo paskelbta laikraštyje „Večernyj Leningrad“. Tame pačiame laikraščio numeryje buvo ir skelbimas apie kito lietuvių disertaciją. Ją turėjo ginti Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Civilinės teisės ir proceso katedros vyr. dėstytojas Zigmas Balevičius. Kaip vėliau sužinojau, jis negynė, nes buvo areštuotas ir nuteistas penkeriems metams už „antitarybinę propagandą ir agitaciją“. Iki Stalino mirties kalėjo Altajaus koncentracijos stovyklose.

Buvo ginamos dvi disertacijos. Pirmoji gynė moteris. Aš – antrasis. Formules padėjo užrašyti A. Malyševas. Oponentas buvo prof. B. Venkovas, kuris teigiamai įvertino darbą. Padarė porą pastabų. Kam aš vartojęs terminą „kubirujemyje oblasti“, užuot vartojęs „kvadrirujemyje“, kaip jis pats vartodavo? Aš tą terminą buvau nužiūrėjęs iš Nemickio ir Čerkasovo matematinės analizės vadovėlio. Kita pastaba buvo, kad aš netiksliai vartojęs vieną Vinogradovo įvertį. Kalbėjo ir mokslinis vadovas J. Linnikas, teigiamai įvertinęs darbą ir pabrėžęs, kad aš turiu ir kitų darbų, kurie neįėjė į disertaciją.

Už laipsnio suteikimą balsavo visi tarybos nariai. Apgyniau vienbalsiai. Jokių balių nebuvo. Ir pinigų tam neturėjau. Birželio 27 d. Universiteto mokslinė taryba patvirtino man fizikos-matematikos kandidato laipsnį (išrašas iš Leningrado universiteto mokslinės tarybos 1951 m. birželio 27 d. posėdžio protokolo nr. 6). Tais laikais tai buvo galutinis sprendimas. Aukščiausioji atestacinė komisija tik išrašydavo diplomą ir, suprantama, kontroliuodavo gynimus. Tačiau Leningrado universiteto lygis buvo tada toks aukštas, jog niekam nekildavo abejonių. Vėliau vis daugiau ir daugiau žymių mokslininkų iš Leningrado buvo pritraukiami į Maskvą.

Pažįstami pasveikino su sėkmingu gynimu.

Carinės Rusų universitetuose kandidato laipsnis buvo suteikiamas labai gerai baigusiems. Pats žodis reiškia „apvilktas baltai“. Tačiau jis jau nebuvo suteikiamas po 1884 metų.

O diplomą gavau po metų. Ilgai jo nesulaukęs, parašiau 1952 m. birželį E. Žuravliovai. Ji pranešė, kad diplomą gautas, bet Universitetas jo paštu ne-

siunčia. Todėl arba reikia atvykti asmeniškai, arba parašyti notarinį įgaliojimą. Diplomą parvežė, berods, Jurgis Viščiakas. Tai buvo MFM No. 6131, datuotas 1951 m. gruodžio 25 d.

11 ATSISVEIKINU SU LENINGRADU

Su Leningradu reikėjo atsisveikinti. Čia praėjo gana ramus ir kūrybingas laiko tarpas. Daug išmokta.

Pirmiausia padėkojau J. Linnikui ir B. Venkovui. Prof. B. Venkovas pasikvietė pas save į namus (Majakovskaja 36/38–30; tel. Ž-2-70-75). Padovanojo daugelio savo darbų atspaudus ir kalbino pasilikti dirbti Leningrado universitete. Padėkojau ir pasakiau, kas aš reikalingesnis Vilniuje. Tada jis paprašė atsiminti, jog visuomet galiu atvykti dirbti į Leningradą.

Varšuvos geležinkelio stotyje susikaldinau nemažą dėžę, sukroviau į ją savo mantą ir atidaviau geležinkeliui mažąja skuba pervežti į Vilnių. Pats tą pačią dieną, atsisveikinęs su Gogolio gatvės kaimynais, Borisovų palydėtas, išvažiavau į Vilnių.

Gaila, kad vėliau ryšiai su Borisovais išblėso. Aš kartais juos aplankydavau Leningrade. Neužilgo gavo geresnį butą Maskvos prospekte. Turėjo porą berniukų (vienas iš jų buvo pavadintas Nikita).

Jurijus 1962 05 25 Charkove apgynė daktaro disertaciją „O sviazi vnešnej i vnutrennej geometrii gladkich poverchnostej“.

Borisovų bendras gyvenimas išsiderino, manau dėl Ninelės kaltės. Po kurio laiko jie išsiskyrė. Jurijus išvyko dirbti į Novosibirską. Vedė kitą žmoną. Ninele vėliau suparaližavo (išsėtinė sklerozė). Buvo labai pagiežinga. Su ja neįmanoma buvo bendrauti. Tik su Polina Michailovna pasikeisdavome sveikinimais, kol ji mirė. Porą ar trejetą kartų buvo užsukusi pas mus Vilniuje, važiuodama su vaikaičiais vasaroti į Ozerki prie Gardino.

1966 m. buvau mokslinėje konferencijoje Novosibirske. Ten J. Borisovas pasikvietė mane pas save į svečius. Kartu buvo A. D. Aleksandrovas ir dar kažkas iš geometrų.

Būdamas Leningrade, sužinojau apie organizuojamas matematikos olimpiadas moksleiviams. Jos ten buvo pravedamos nuo 1934 metų. Kilo mintis ir man pradėti organizuoti olimpiadas Vilniuje. Bet apie tai papasakosiu vėliau.

Apskritai, žmonės Leningrade buvo gana malonūs, atmosfera jauki. Atsiliepė tai, jog tai buvusi sostinė, nors jos atbalsiai vis tilo. Maskva buvo visai kitokia.